

tanulók vélekednek így, mert szerintünk a jó, a legfontosabb vonatkozásokban elfogadható módszerrel tanuló tanítványaink száma lényegesen kevesebb. Konkrétan: 67 tanuló. Még e létszám is meglehetősen viszonylagos, mert a 8., 9., 15., 39. kérdésekre adott válaszok aránya elgondolkoztató.

Ezek az eredmények arra ösztönöznek bennünket, hogy fokozottabb figyelmet fordítsunk az eredményes tanulási módszerek elterjesztésére, tanítványaink tanulási technikájának fejlesztésére.

Kitűnő írások (kézikönyvek, monográfiák, olvasmányos népszerűsítő könyvek) léteznek a tanulás pszichológiai problémáiról, az eredményes tanulási technikákról. Tanítványaink érdeke, és munkánk eredményességének javítása egyaránt indokoltá teszi, hogy az eddigieknél többet hasznosítsunk e kiadványokból, s a tanulás problémáival foglalkozó cikkekből.

IRODALOM

1. Réthy Endréné dr.: Motiváció a tanítási órán. (Megjelent: Pedagógiai Közlemények 19. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékének kiadványai) Tankönyvkiadó 52 324/19. Budapest, 1978. 28. l.
2. Az általános iskolai nevelés és oktatás tervc. Országos Pedagógiai Intézet. Budapest, 1981. 16. l.
3. Az állami oktatásról szóló 1972. június 15-i központi bizottsági határozat végrehajtásának tapasztalatai, és a közoktatás további fejlesztésének irányelvei. A Magyar Szocialista Munkáspárt 1982. április 7-i állásfoglalása. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1982. 34. l.
4. Petriné dr. Feyér Judit: Differenciálás az egyéni különbségek mérése alapján. (Megjelent: Pedagógiai Közlemények 23. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékének kiadványai) Tankönyvkiadó 52 324/23. Budapest, 1982. 48–53. l.
5. Báthory Zoltán–Gyaraki F. Frigyes–Takács Etel: A tanítási-tanulási folyamat. (Megjelent: Pedagógiai kézikönyv. Szerkesztette: Báthory Zoltán és Gyaraki F. Frigyes) Tankönyvkiadó 52 823. Budapest, 1980. 151–214. l.
6. Bakonyi Pál: A tanulás irányítása. (Megjelent: Alkotó iskola – alkotó pedagógus. Debreceni Pedagógiai Füzetek, 3.) Debreceni Akadémiai Bizottság. Debrecen, 1982. 47–62. l.
7. Fuchs, W. R.: Az új tanulási módszerek. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1971.
8. Juhász Imre: A tanulásra nevelés néhány problémája az általános iskola felső tagozatán. Budapesti Nevelő, 1984., 2. szám. 74–84. l.

BÓRA ZSOLT

Kaposvár

Tevékenység — időmérleg — feladatok

A tevékenység

A 6–10 éves tanulók a rendelkezésükre álló időben különböző tevékenységeket végeznek. A tevékenység pszichológiai értelemben olyan folyamat, amely az emberben fellépő szükségletekre válaszol, és az embernek a világhoz fűződő viszonyát realizálja. Megvalósulása cselekvésen keresztül lehetséges. A két fogalom között kölcsönhatás van, mégsem azonosak egymással. Megkülönböztetünk alapvető tevékenységformákat, melyek döntően befolyásolják a pszichikum fejlődését. Bennük alakulnak ki és differenciálódnak a nem alapvető, de a fejlődést elősegítő tevékenységfajták. Funkció sze-

rint kétféle tevékenység különböztethető meg. A kognitív tevékenység keretében önmagunkat, fejlődésünket ismerhetjük meg. Cselekvéssel alakítjuk át magunkat és környezetünket. A tevékenység főbb típusai a tanulás, a munka, a játék, a sport, a közösségi-társadalmi megnyilvánulások. A pszichikum a tevékenység kapcsán alakul ki, a tudat a tevékenységben, a viselkedésben nyilvánul meg. Az emberi tevékenységben elsődleges a munka, belőle származik a játék és a tanulás. Didaktikai értelemben dr. Orosz Sándor szerint „tevékenységnek azt az alapvető emberi funkciót nevezzük, amelyben, amely által megvalósul az ember és az objektív valóság közötti kapcsolat.” A tevékenység nem zárja ki a cselekvésre jellemző jegyeket: a mozgást, az átalakítást, a létrehozást-produkálást. A mai iskola nevelési célkitűzése az aktív, tevékeny személyiség formálása, mely csak akkor érhető el, ha megtanítjuk az alapvető tevékenységekre a tanulókat.

Fontos információk birtokába juthatunk, ha megvizsgáljuk, hogy a tanulók egy adott időszakban idejüket mely tevékenységre, és milyen arányban használják fel. A vizsgálatba bevont gyerekek autokronografikus naplózással időmérleget készítenek. Legjobb, ha egy héten keresztül minden nap időbeosztását elkészítik. A pontos feljegyzések az ébredéstől a lefekvésig, minden tevékenységet regisztrálnak. A napi és a heti tanulói elfoglaltságban felszínre kerül, hogy a vizsgált személyek mennyi időt fordítanak tanulásra, önművelésre, sportra, szórakozásra. Munkanap, szabad szombat, vasárnap más-más információkkal szolgál.

A szabadidő biztosítása

A szabadidő kérdéseivel külön is foglalkozunk, hiszen a gyerekek tevékenységeinek jelentős része ebbe a szférába tartozik. A tanulók rendelkezésére álló idő egy része a munkaidő, mely a tanórai tanulás és az ezekre való felkészülést jelenti. Ami az időkeretből még fennmarad, a szabadidőt jelenti, melyben benne foglaltatik az alvás, étkezés, tisztálkodás, otthoni segítség, szórakozás. Szabadidőről szorosan vett értelemben akkor beszélhetünk, ha azt a gyerek önként választja meg azzal a céllal, hogy pihenjen, szórakozzék, közéleti tevékenységet végezzen, bekapcsolódjék a család munkamegosztásába. A szabadidő kétféle lehet. Az egyik, amikor a tanuló érdeklődésének megfelelően maga választja meg az elvégzendő tevékenységi formát, s egyéni és közösségi keretben tevékenykedik (olvas, televíziót néz, játszik, sportol). A másik az úgynevezett elkötelezett szabadidő, melyben kötötten és elkötelezetten – a választástól kezdődően – vesz részt a gyerek (társadalmilag hasznos munka, énekkar, szakkör, kisdobostevékenység, nyelvtanulás, sport stb.).

A nevelőiskola kialakításának egyik fontos feltétele, hogy növendékeiben fejleszse ki az értékes szabadidő szokásokat. Az alsó tagozatban megalapozható az önképzés, az önnevelés, az önművelés igénye. A szabadidő a tanulók életének szuverén szférája, mert maguk határozzák el, hogy a tevékenységformák közül melyeket választják. A szabad választásra orientáló hatást vált ki az iskola. Sántha Pál saját kutatásaira alapozottan megállapítja, hogy az oktatási, közművelődési intézmények kapcsolatában jelentős előrelépés történt, de „a kezdeményező pedagógusok, népművelők, könyvtárosok, múzeológusok és más közművelődési szakemberek gyakran magukra maradnak...”. A mozi-, színház-, múzeum-, könyvtár-, koncertlátogatásra stb. fordított idő, a szabadidőben önként választott tevékenységformák (újság- és könyvolvasás, tv-nézés, magnózás, lemezhallgatás, hobbitevékenység stb.) időmérlege értékes tapasztalatot szolgáltat az elhanyagolt, kellően elő nem készített tevékenységek feltárására és javítására.

Az időmérleg alkalmas a tanulók életmód-struktúrájának megismerésére. Az idő

ésszerű beosztása, a tevékenységek jó megválasztása és helyes aránya alapvető feltétele a tudás, a képességek és az igényes követelményekre támaszkodó neveltségi szint kialakításának.

Feladatok

Időmérleget készítettünk az alsó tagozatos tanulók tevékenységének időbeosztásáról. Dolgozatomban a pedagógusok legjelentősebb feladatait ismertetem.

A tanító és a szülő közös ráhatással fokozatosan felszámolhatja az 1. osztályos gyerekek testápolás terén tapasztalható lazaságait. A korai léfekvés, az időben történő felkelés, sokat segíthet ebben. Fontos, hogy a szülők hatéves kortól minden gyerektől követeljék meg: a rövid ideig tartó reggeli tornát, az önálló fogmosást, mosdást, öltözködést.

Az iskola biztosítsa alsó tagozatos növendékeinek a nyugodt – legalább fél óráig tartó –, kulturált ebédelést. A helyi közlekedés kialakításában is – az iskola életrendjét figyelembe véve – hallassák hangjukat az iskolaigazgatók.

Az ötnapos tanítási hétre való áttérés a családtól és az iskolától egyaránt megköveteli az iskolai tevékenységek és a hozzájuk kapcsolódó programok ésszerű időbeosztását. Úgyelni kell arra, hogy a tanulók szellemi elfoglaltsága pihenést kiváltó mozgásos elfoglaltsággal váltakozzék. Az iskolai szervezésű tevékenység és az iskolán kívüli tanulói elfoglaltság összhangjának megteremtésével elkerülhető vagy mérsékelhető a túlterhelés, az idegi megterhelést jelentő rohanás és hajszoltság.

A napközi otthon szolgáltatásait nem igénylő gyerekek nevelése és oktatása úgy lehet igazán hatékony, ha az iskola vállalja a gyesen lévő anyák felkészítését a nevelésre és a tanulmányi munka segítésére. A tanítók példamutató együttműködésre töreksznek a szülői házzal, de a tanulásra való felkészítés tudatossága még javításra szorul. A tanulás megtanítására kell a szülőket is alkalmassá tenni. „A tanulás tanulása nem egyszerűen a házi feladatok megoldásához kapcsolódó instruáló tevékenység –, írja Nagy Sándor –, hanem az oktatási folyamat egészében megoldandó pedagógiai feladat.” A tanulásra vonatkozó általános instrukciókat a gyerek az iskolában kapja. Az otthoni tanulás tudatossága érdekében a pedagógus a szülőket is lássa el hasznos tanácsokkal. Ez terjedjen ki a tanulás időpontjának, megszervezésének legfontosabb tudnivalóira, a gyakorlás eredményességének lényegesebb eljárásaira, módszereire. A szülőknél tudniuk kell, hogy a tananyag felfogásában, megértésében, megtartásában és felidézésében az időtényezőknek kiemelt jelentősége van. Fontos, hogy mely időszakban tanul a gyerek, milyen tevékenység előzi meg és követi a tanulást, s az ismétlések gyakorisága, megválasztásuk időpontja elegendőnek bizonyul-e az elsajátításra. Kedvező feltételek teremthetnek a tanulás eredményességéhez, ha pihenten fog hozzá a gyerek. Ha nagy az aktivitás, a megértés és a bevésés jobbá válik.

A tanulás technikái is megismertetendők a családdal. Példákon keresztül mutathatja be a tanító a részekre bontó, az egészben felfogó és az eklektikus tanulási technikákat. Érzékeltethető, hogy az utóbbi eljárás – a globálisan áttekintő – majd a frakcionáló technika – a legelőnyösebb. A gyerekek a túl könnyű és a túl nehéz feladatokat nehezen, és kevésbé sajátítják el, a fontosnak tartott anyagot viszont tartósan bevésik és elraktározzák. A sikeresen elsajátított tananyagrésze jól emlékeznek a gyerekek. Nagy Sándor írja: „Az önbizalom hiányában szenvedő tanulóknál nem a tananyag marad meg, hanem a kudarc emléke.” A szülők akkor képesek a tanulásra orientálást jól elvégezni, ha a tanulásához szükséges legfontosabb gondolkodási műveleteket – egyszerű módon ismerteti számukra a tanító. Ilyenek az analízis, a szintézis,

az összehasonlítás, az összefüggések felfogása, a kiegészítés, az általánosítás, a konkretizálás, a rendezés, az analógia.

Az általános iskolai nevelés és oktatás terve megfogalmazza azokat a feladatokat, melyek az alsó tagozatos tanulók mozgáshiányát felszámolhatnák. Fokozatosan meg kellene valósítani, hogy az osztályfőnökök a tanórán kívüli tevékenységben mozgásos játékokat, sportjátékokat szervezzenek. A szülők pedig biztosítsák, hogy gyermekeik napirendjében szerepeljen a reggeli és az esti torna, a kedvvel és eredményesen űzött sport. Az ifjúsági szervezet rendezzen őrök és rajok közötti sportvetélkedőket, házi versenyeket, kirándulásokat, romantikát tartalmazó rajtúrákat. A tömegsportorák valóban a gyerekek nagy tömegei számára tegyék lehetővé a rendszeres mozgást és sportolást.

A korrepetálások ésszerűsítésének egyik járható útja lehet, hogy a jelenlegi időkeretet az eddigieknél jobban kihasználják a tanítók. Az első osztályban a heti háromszori – később csökkenő –, 45 perceset kisebb időszakokra bontva, foglalkoznak a tanulókkal. Segítséget úgy biztosítanak számukra, ha megbeszéli a nevelő tanítványaival egyénenként, a feladatok végzésében elkövetett hibákat, a megoldási módokat, s önállóan – a tanulási időben – végeztetik el a feladatokat. A tanítási órákon lehetőséget teremtenek a feladatmegoldások differenciálására.

A kisdobosfoglalkozások eredményes megszervezésének alapvető feltétele, hogy szabad délután álljon a gyerekek rendelkezésére. A mozgalmi közösségi munkából számúzni kell a felesleges adminisztrációt, a tanóraszerűséget, hogy vonzó játékosága és sajátos romantikája marandó élményt nyújthasson a tanulóknak. Nanszáké dr. Cserfalvi Ilonától idézek: „A mi nevelőmunkánk romantikáját a feladatokhoz kapcsolódó erőfeszítés adja. Ezzel kell áthatnunk tanulóink életét, ezt kell lebontanunk életünk hétköznapjaira, s érvényre juttatnunk a nevelési módszereink, eszközeink segítségével.”

Péntek délutántól hétfő reggelig körülbelül 60 óra múlik el, mely a hét összidejének 30–35%-át teszi ki. Ebben az időtartamban elsősorban az iskolán kívüli nevelő tényezők fejtik ki a gyerekre hatásukat. „Az iskolának a többi ható tényezővel együttműködve kölcsönhatásokban gazdag tevékenységet kell folytatnia, és effenzívebbnek kell lennie a hétközi és hét végi szabadidő-tevékenység tartalmának kialakításában is” – állapítja meg Vajó Péter. Az iskolák – a helyi lehetőségekhez mérten – a szabadidő-modell kialakítása érdekében kísérjék figyelemmel a kulturális tevékenységek szokássá alakulását. A könyvtár- és könyvismeret terén – a könyvtári órák és könyvtárlátogatások során – a tantervi követelmények fokozatos valóra váltása lehet a cél. A televízió-nézés és a rádiózás szelektálására, a „figyelőszolgálat” működtetésére – az ismeretek „begyűjtésére” és feldolgozására – az eddigieknél nagyobb figyelem fordítandó. A lemez- és magnóhallgatás terén tanácsokra szorulnak a gyerekek. A film nagyobb nevelő ereje úgy használható ki a pedagógiai folyamatban, hogy a moziüzemi vállalattal felveszi az iskola a kapcsolatot, s az ifjúsági filmek közül – a pedagógusok közreműködésével – tudatosan választják ki a nevelési céljaiknak legmegfelelőbbeket. Az osztályfőnökök gondosan készítsék fel a tanulókat az élmények befogadására, majd beszélgetés, vita, dramatisztizálás, rajzolás, vetélkedés, fogalmazásírás módszereivel dolgozzák fel az élményeket.

Tájak, múzeumok, arborétumok, kulturális és szórakozási programok, sportesemények megtekintésére és a rendezvényeken való részvételre adjon tanácsot az iskola. A kirándulások a családban a gyerekek nevelését, látóköriük és igényeik (szükségeik) bővülését is szolgálják. A játék, a helyes pihenés és kikapcsolódás megteremtése akkor válik tudatossá, ha az iskolák tantestületei megbeszélnek és megvitatják a gyerekekkel,

majd a szülőkkel a problémákat, és a lehetőségeket. A szabadidő helyes eltöltése akkor alakul ki, ha a tantestületek erre a szülőket és gyerekeket egyaránt nevelik.

Megállapítható, hogy a tudatos oktató-nevelő munka alapja az ésszerű időbeosztás. A helyzetének feltárására, a fontosabb összefüggések megkeresésére, a leglényegesebb tennivalók megfogalmazására vállalkoznia kell a tanítónak. Nem a teljesség igényével – csupán az idő és a tanulói tevékenység kapcsolatának látószögéből – megfogalmazzuk a 6–10 éves tanulók időbeosztásának néhány feladatát. Úgy véljük, elemzésünk felhívja a problémás helyzetekre a figyelmet, s elősegíti a céltudatos pedagógiai munkát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *Lénárd Ferenc*: Emberismeret a pedagógiai munkában. Tankönyvkiadó, Bp., 1981. 10., 80–85. 141. l.
2. *Dr. Orosz Sándor*: A tananyag elemzése. OOK. Veszprém, 1977., 69–70. l.
3. *M. Dr. Bartal Andrea–Dr. Szépbalmi Ágnes*: Adatgyűjtés és statisztikai elemzés a pedagógiai gyakorlatban. Tankönyvkiadó, Bp., 1982. 112–113. l.
4. *Sánta Pál*: Az iskola és a közművelődési intézmények. Akadémiai Kiadó, Bp., 1982., 182. l. 8–9. l.
5. *Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona*: A játék, a játékoság szerepe a kisdobosmunkában = A Tanító, 1981/9. sz., 27. l.
6. *Vajó Péter*: Az ötnapos tanítási rend tapasztalatairól és teendőiről = Köznevelés, 1983/21. sz. 7. l.

DOBÓNÉ BERENCSI MARGIT

Eger

A tanulók anyanyelvi tudatának erősítéséért

Két-három évvel ezelőtt Rózsa György *Kapcsoltam* c. műsorában az egyik fiatal játékos (óvónő) az első kérdésre nem tudott válaszolni. A kérdés így hangzott: „Kik a magyar nép rokonai?”. Felvételi vizsgákon is tapasztalható sok hasonló eset. Sajnos, még a magyar szakra készülő érettségizettek tekintélyes részének sincsenek megfelelő (elemi) ismeretei anyanyelvünkről. S én most nem csupán a grammatikára s az anyanyelvi készségek elsajátításának szintjére gondolok, hanem – az erre alapozandó – az anyanyelvről szerzett képzetek, fogalmak és élmények összességére. Arra a kérdésre pl.: hogy sorolja fel nyelvünk néhány jellegzetességét, esetleg finnugor rokonságra utaló vonását, kevesen tudnak válaszolni a felvételizők közül. Pedig már az általános iskolában szert tesznek a tanulók annyi leíró nyelvtani tudásra, tapasztalatra, amelyre bátran rá lehet építeni ezeket az ismereteket.

Ígaz – az utóbbi évtizedekben –, az egyre csökkenő anyanyelvi órák szükös lehetőséget biztosítanak számukra. Mégis – úgy gondolom –, a lelkiismeretes, a megfelelő felkészültséggel rendelkező tanárnak így is meg kell találnia a módját, hogy tanítványai a különböző életkorban és iskolatípusban eljussanak az anyanyelvi tudat kívánatos szintjére: szélesebb ismeretek és látókör birtokában alkossanak fogalmakat, szerezzenek élményeket anyanyelvünkről. A tankönyvek és a munkafüzetek, a szakirodalom segít bennünket ebben a munkában, s rejtetten a tantervi követelmények is ösztönzően hatnak, csak vállalkozunk kell erre a feladatra.